

Izhaja 10. in
25. dan vsa-
cega meseca.

POPOTNIK

Velja za celo
leto 3 gold. za
pol leta 1 gold.
50 kr.

List za šolo in dom.

II. leto.

V Celji, 10. maja 1881.

9. list.

Presvitemu cesarjeviču Rudolfu

in

Njegovi presvitli nevesti Štefaniji

ob priliki Njune vesele poroke

10. maja 1881.

Radosti slovesni glasovi donite
Od juga, severa, od vshoda v zahod!

Narodom avstrijskim znanilo nesite:
Obhaja se danes najslavniši god.
Rodbini cesarski se druži cvetlica
V čednosti, lepoti čez verstnice vse;
Poroča z Rudolfom se svitla kraljica,
Spolnjujejo Njima se serca željé.

Mogočnih vladarjev se zveza zveršuje,
V ljubezni ju zakona sklepa svetost,
Serca plemenitost um bistri združuje,
Objema prijateljskih spon ju krepost.
Enako ste slavni presvitli rodbini
Po delih junaških, blagosti serca;
Enake so želje, preblagi so čini,
Kar blagor in srečo po zakonu da.

Za blagor cesarske rodbinè vsi vneti
Pošiljamo prošnje preserčne v nebo:
Naj milost nebeška se vedno ji sveti,
V obilnosti sreče naj dnevi tekô!
Goreče Njegovih narodov te želje
K poroki cesarjevi spolni, Gospod!
Naj v sreči preblagi se vekša veselje
Po sreči narodov mu zvestih povsod.

Naj srečo Njegovo narodov zvestoba,
Ljubezen oživlja, podpira, sladi;
Po vdanosti lepša se trona svitloba:
Domovju imetje, življenje in kri!
Ljubezen narode naj zvesta ogreva
Za slavnih vladarjev presvitli prestol,
Avstrijske zvestobe naj slava odmeva
Čez hribe, planine, ravnine in dol!

Veselo naj danes vse blagor Ti vriska,
Iz pers neštevilnih razlega se glas,
Iz lie neštevilnih ljubezen se bliska,
Obrača kreposti vse Tebi le v kras.
Če pridejo kdaj Ti nevgodni navali,
Zaupaj, knez svitli, na zveste sinove,
Kot skala na strani Ti bodemo stali,
Pogumno pregnali vse naše vragove.

Bog živi Rudolfa, suprugo premilo,
Habsburško rodbino, preslavni ves rod!
To danes preserčno je naše vezilo,
V ljubezni poklanjamo v slavni ga god.
Preslavnim vladarjem naj Avstriji sreče,
Se slava in blagor obilno množi!

Naj poznim že vnukom prestol se leskeče
Narodov ljubezni, zvestobe, moči!

M. Žolgar.

Kako buditi v mladini sočutje do ljudi in živali?

Dan danas se veliko piše in povdarja o humaniteti; vstanovila so se društva s preblagim namenom, ovirati surovo trpinčenje živali, pa tudi brez števila šol je surovosti ojstro vojsko napovedalo. Mislil bi vsled tega, da je že le-ta iz sveta popolnoma zginila; a žalibog temu ni tako, ampak surovost je še v prav bujnem cvetu ter se ne nahaja samo na deželi med prostim ljudstvom, ampak tudi v mestih in celo v takih krogih in družinah, ki se s ponosom omikanim prištevajo. Mar to ni surovost, ako kaka nežna gospa svojega psička na rokah nosi in boža, s svojim hlapcem ali deklo pa po pasje ravna?

Posebno žalostno se sliši: Temu so črepinjo prebili, tega hudo pretepli, unemu nos zdrobili, ta je bil z nožem pehujen, uni obstreljen i. t. d.

Kje pa tiči vzrok takih žalostnih prikazni? Morda v vinu ali pijanosti? Jaz pravim, da nikakor ne, čeravno bi se marsikom tako zdelo. Temelj k taki razuzdanosti so položili stariši sami ali sploh družina v otroško srce v narnežnejši mladosti.

Ako si malo ogledamo družino, ktera obstoji razun gospodarja in gospodinje še iz večih in manjših otrok ter nekaj služabnikov, tako bomo le prevečkrat zapazili, kako starejši sin s hlapcem, hči z deklo, fant s pastirjem samovoljno in brezobzirno ravna; a narmanjši strahuje vse, da se že včasi ne ve, kdo je gospodar v hiši. — Roditelja sicer to zapazita, a delata se, kakor da bi ne slišala niti videla, smatrata vse za malenkost ter ne pomislita, da iz malega zraste veliko. Ja, nekteri stariši se na surovo obnašanje svojih otrok proti služabnikom na skrivnem še posmehujejo. Ni čuda torej, da otroci takih starišev postanejo čemdalje bolj prederzni in brez sočutja sploh. Pa tudi v služabnikih se s takim ravnanjem vse blago sočutje zatre; njih sovraštvo do ljudi, zlasti do premožnejših raste; oni skušajo ob prilikah se maščevati in narvečkrat mora njih jezo občutiti — gospodarjeva živina.

Še bolj žalostno je pa v tem obziru tam, kjer imajo premožni stariši le enega otroka. Taki stariši radi vzamejo kakega vbogega, zapuščenega otroka kot rejenca, in sicer najrajši takega, ki je blizo tiste starosti kot njih lastni otrok in ki nima starišev, ali pa se ne ve, kje so. „Dobro delo je“, pravijo, ter tudi o kerščanski ljubezni šepetajo.

No, že res, vse lepo. A kdor tej stvari bolj na dno pogleda, bo razun malih izjem zapazil, da rejenc od hvalisane kerščanske ljubezni kruto malo ve, ter da so premožni stariši najdenca prav za prav le zarad tega v hišo vzeli, da se njih sinček ne dolgočasí, da ima sužnja, s kterim sme počenjati vse. Koliko žalostnih ur ima tako sirotle, koliko bridkih solz pretoči, ki so tem bridkeje, ker se točijo na skrivnem. Kajti ko bi se rejenc pritožil, slišal bi hitro: „Kaj pa hoče ta, li ni za dosti, da smo ga v hišo vzeli“ i. t. d. Ako hišni otrok rejenca razžali ali celo do krvavega rani, „hm — to je malenkost — bo kmalo bolje“. Ako se pa kaj tacega naopak pripeti, pojó vse druge strune.

Prišel sem neko pomlad v hišo imovitega kmeta, ki je imel pet let starega Janezeka in rejenca blizo enakih let. Kmalo za menoj pa pride neki prijatelj tega kmeta s svojim sinčekom na obiskovanje. Sedaj urno zapusti Janezek rejenca ter se začne z došlim dečkom kratkočasiti. Gospodar prinese jabelk ter jih začne deliti in sicer tako, da dobi Janezek polovico in došli fantek polovico. Rejenec ni dobil nič. Stal je že preveč na strani, tam v kotu, kamor se je bil vmaknil. Tam mu je sapo zapiralo in od tod je zerl z nepopisljivo pazljivostjo na vsako gibanje gospodarjeve roke. No, mislil sem si: Ta mož pa čudno razume dobro delo in kerščansko ljubezen! Da je na tak način gledé blagega sočutja oba otroka, zlasti pa lastnega, jako pokvaril, je očitno. To so žalostne razmere, in tem bolj, ker se v takih slučajih nič izdatnega storiti ne da. V družinske razmere se vtikati, stariše opominjati ali podučevati, bi ne svetoval. Bilo bi to tudi malo prepozno, kajti pregovor pravi: „Stare ljudi opominjati in mertve zdraviti, je vse jedno.“ Narboljše je še, takim zapuščenim sirotam včasih kaj podariti ali pa vsaj prijazen biti proti njim. Na tak način se bodo prepričali, da še ni ves svet tako hudoben ter da kerščanska ljubezen še ni popolnoma izginila iz njega.

Kar se tiče surovosti do živali, tako izvira ista ali iz nevednosti, ker imajo ljudje o marsikateri živali napačne misli, ali pa iz neusmiljenega in hudobnega srca. Prva prav za prav ni surovost, ampak neotesanost, ter se lahko odpravi, ako se ne edini s terdovratnostjo. Druga pa je jako nevarna ter se da težko odpraviti. Od velikih hudodelcev se bere, da so bili že v svoji mladosti veliki suroveži, neusmiljeni do živali in ljudi. — Če že surovost iz nevednosti nikomur časti ne dela, tako dela suroveža iz ošabnosti ali neusmiljenega srca naravnost ostudnega in nesterpljivega. S takim človekom ima svoj križ gosposka, sorodniki, sosedje, živina, narveč pa zakonski drugi del, če tako človeče v zakon stopi. Učitelj ima torej vzroka dosti surovosti nasprotovati ter neotesanost odstranjevati; kajti nahajate se že obe razvadi v obilni meri pri šolski mladini. Pomisliti pa je še, da slabo šolo njeni lastni učenci oznanjujejo ter s svojim divjim in surovim obnašanjem učenika pred vsem svetom tožijo. Skerbnemu učitelju se tedaj vsiljuje vprašanje: „Kako vaditi otroke vljudnega obnašanja in vsmiljenega srca do ljudi in živali?“

V to svrbo najde se že v naših berilih mnogo tvarine. Vendar upljiva v tem obziru na srca mladine naj bolj blagodejno: 1. lastni zgled, 2. šolski red, 3. nauk v prirodopisju, 4. petje, 5. zgodovina in več drugega.

Ni je reči, ktere bi otroci nad učenikom tako dobro ne zapazili in je tako hitro ne posnemali, kakor je njegovo vnanje obnašanje; in če ga v dobrih rečeh ne posnemajo, posnemajo ga gotovo, če se neotesano in togotno obnaša.

Gledé šolskega reda ali discipline naj učenik pazi na učence, kedar v šolo prihajajo, kedar iz šole grede, kako se med potjo obnašajo, ter naj ne terpi med njimi prepira ali pa celo pretepa. Šolski red sega vendar le tudi po vnanjem, in pripravlja gladko stezo tečnemu nauku. Že Horacij je prepeval: „Zvesto učenje zlahkih ved blaži obnašanje in varuje ga surovosti.“ Lepih prilik za to ima učenik pri branji, pri zgodovini, posebno pa prirodopisji.

Med nauke, kateri serca blažijo, moramo šteti tudi petje. V „Kresu“ sem bral, da je francoski pesnik Peter Chateauneuf, ki je živel v 13. stoletji, na svojem popotovanju med razbojnike zašel. In ko so mu le-ti konja, denarje in obleko vzeli ter ga vmoriti hoteli, zaprosi pesnik, naj ga poslušajo, ker si pred smrtjo še zapeti želi. Sè svojim popevanjem, ki ga je s citrami spremljeval, je pesnik razbojnike tako ganil, da so ga živega spustili in mu konja, denarje in obleko nazaj dali.

No, ako petje že na razbojnike upljiv ima, kako blagodejno mora upljivati še le na nežna otroška serca. Dober pripomoček proti surovosti je tudi delo. Zapazil sem, da otroci, katere stariši k delu priganjajo, niso tako surovi in neubogljivi, kakor oni, ki se po cel dan brez dela okoli klatijo. Učitelj naj si tedaj prizadeva, v mladini ljubezen do dela obuditi.

Da bodo otroci vsmiljeni do bližnjega, jih mora učitelj vaditi med seboj prizanesljivim in postrežljivim biti. Dokaže naj jim, kako dobrodejno je za nas, če smo revežu kaj podarili ali pa bližnjemu iz kake stiske pomagali. Stavi naj jim v zgled osebe, ki se odlikujejo zastran radodarnosti in vsmiljenega serca. V tem obziru so naš presveti cesar v prvi vrsti; kajti prvi so sè Svojo radodarno roko povsod, kjer je pomoči treba. Rahločuteče in vsmiljeno serce našega vladarja se ne more nikdar dosti povdarjati. Vendar pa naj učenik pri takih prilikah ne povdarja preveč velikih svot, ki jih ta ali uni deli. Kdor veliko ima, lahko veliko da. Učenik naj učencem marveč dokaže, da vsmiljenemu in dobremu biti bogastvo ni neobhodno potrebno, da tudi revež daja, celo otroci morejo veliko dobrega storiti, če že na drug način ne, pa s tem, ako zabranijo, da kdo koga ne razžali ali ne poškoduje.

Neusmiljeno ravnanje z živalmi, tako zvano neotesanost, bomo najvspešneje ostranjevali, ako učence dobro seznanimo z živalmi, o katerih imajo ljudje napačne misli, kakor o krastači, sovi, o kertu, netopirju i. v. dr. Potrebno pa je še, otroke opozoriti, kako škodujejo staršem, ako domače živali terpinčijo. Dokazano je namreč, da ima krava, ko se je vsled pretepanja silila v tek, od istega dneva po četert litra mleka manj na dan. Koliko zgube ima posestnik 3 ali 4 krav v enem ali 10ih letih vsled tega, naj se na tabli izračuni.

Tudi vdanost hišnih živali do človeka naj učenik o priložnostih omeni. Tako na primer dela konj za človeka, dokler more hoditi. Ako je s preteškim vozom obtičal v kakem rovu ali blatu, napenja vse svoje moči, da bi voz zopet v tir spravil. On se zaleti naprej, potem na levo, na desno, še enkrat naprej in sicer s tako silo, kakor da bi hotel komat in vse spono pretergati, v ktere je privezan. Sedaj, če to vse nič ni zdalo, opazujmo konja! To koristno in lepo stvar, ki se ne boji vojske, ki gre pogumno v vsako nevarnost, je sedaj vendar obšel neki strah in nepopisljiva žalost. Konj postane črez in črez moker, od njega se vzdigujejo soparji v podobi jutranje megle, po celem životu trepeče, prednji nogi se tresete, solze mu stopijo v oči. A zakaj vse to? Samo iz vdanosti do človeka, kateremu hoče vse storiti. — Kaj bote rekli otroci, ko bi sedaj še voznik od zadej prišel ter začel konja z bičem pretepati?

V zimskem času bi bilo primerno, učencem žalostno stanje naših tičic s prav ginljivimi besedami slikati. Zlasti ob dnevih, ki snežuje, naj učenik nikdar ne pozabi, učencem pred odhodom prav gorko priporočiti, naj doma, ko se bodo sami do sitega najedli, tudi na vboge tičice zmislijo ter naj jim potrosijo kaka zrnca, ali pa vsaj kake drob inice.

Drugi dan pa naj učitelj učence vpraša, kateri so li tičem kaj podarili.

Dobro bi tudi bilo, otrokom véasi po zgledih dokazati, kako gerdo je, če se sorodniki med seboj prepirajo in čertijo, ali pa sosedje med seboj zavidajo in sovražijo. Pri takih hišah tudi gospodarstvo ne bo dobro napredovalo, ker Bog takim ljudem svojega blagoslova ne da. Nasproti pa kako je lepo, če se sorodniki med seboj radi imajo, če sosedje v ljubezni med seboj živé ter radi drug drugemu postrežejo. Taki ljudje veliko manj sitnosti in bridkih ur doživijo ter navadno tudi boljše gospodarijo, kajti pregovor pravi: Kjer je ljubezen, tam je mir; kjer je mir, tam je veselje; kjer je veselje, tam je Bog; in kjer je Bog, tam ni nadlog.

Lovro Serajnik.

Rudnistvo.

Učni poskusi za višje oddelke ljud. šol.*)

Izdeluje T. Grah.

(Dalje.)

Mi smo se toraj učili že od teles, ki imajo življenje v sebi; one imajo cevovje ali organe, da lahko rastejo in živijo. Katere organe ima človek in živali? Naštej mi jih nekoliko! N. (roke, noge, usta, zobe, jezik, nos, žile, serce, kerv, pljuča, želodec . . .) Ali imajo rastline tudi organe? N. Katere? N. Korenine, luknjice po deblu, listje, sok, lubje. . . .

Živalstvo in rastlinstvo smo zato tudi imenovali organske stvari. Kaj prištevamo organskim stvarim? N.

Ker vem, kako radi otroci o naravi kaj slišijo pri vsaki priložnosti, v vsakem letnem času, imel sem zato skerb za zimo, vedoč, da nam bode sneg vse zakril, ter nas priganjal k peči, kjer imamo razven jaslic le malo veseliga. Pripravil sem vam lepo zbirko — drugo versto stvari, katere pa nimajo nikakega življenja, so toraj mertve. Kaj se Janezek že boji? Le lepo se v verste vsedite, dopadle se vam bodo ravno tako kakor organske stvari, ker so res čudno ustvarjene nam v velik prid in hasek.

I. poskus.

Na mizo ali nad tablo se uverstijo:

1. Apnik (in tudi brodni kamen) (*Kalkstein*, *Schotterstein*) temnosivi, žilavi iz apnenega kamnoloma, ali od vode že oglajenega.
2. Debelozernati apnik, (*grobkörniger Kalkstein*).
3. Drobnozernati apnik, marmor, (*feinkörniger Kalkstein*).

*) Glej št. 6.

4. Kapnik, (*Tropfstein*).

5. Kristalovami apnenec, (*Kalkspath*).

Nad šolsko tablo sem vam postavil 1, 2, 3, 4, 5, 6 kosov kamenja. Kaj sem vam nastavil? N. O teh stvarih se bomo mi zdaj učili. O čem se bomo mi zdaj učili? N. Kakor vidite, so ti kosi različni eden od drugega, ne le po velikosti, ker na velikost kosov pri rudi ne gledamo, ampak tudi po barvi, njih sestavi, lastnosti in uporabi teh kamenov. Vse to se bomo toraj v njih učili. Poglejte, kak razloček je med temi in onimi stvarmi, katere sem vam poprej razlagal! Na teh ne zapazite ne glave, ne nog, ne korenin, ne evetja. O, kaki siromaščeki so to! Če bi jih razbili, našli bi jih znotraj ravno tako zložene iz ravno te tvarine, kakor jo vidimo zunaj. Tu ne najdemo nobenega organa, one ne rastejo in ne živijo. To so neorganične stvari. N.

Pri rudi nam bode toraj radi nje sestave vse eno, ali imamo veliki ali mali kos, ker ima vsak tudi najmanjši del isto tvarino in lastnosti velikega v sebi. Vsaka ruda je skoz in skoz enake sestave, tvarine. N. Dele na rudi toraj že ne bomo razločevali ali jih popisovali kakor pri organskih stvareh. Kaj pri rudi ne moremo razločevati? N. A učili se bomo, kako so nje kosci ali zerna sestavljena, kako so barvana in kake druge lastnosti še imajo. To vse nas bode učila preiskava. Nauk o rudah imenovali bomo rudoslovje. O čem se bomo učili? N. Kaj je rudoslovje? N. Ker si bomo toraj te rude ogledovali, jih spoznavali in popisovali, moramo ž njimi drugače počenjati kakor z organskimi trupli. Najpopred si oglejmo, kako podoba kateri kos ima.

I. Podoba, lice, (*die Form*).

Kakor vidite na prvih petih kosih, imajo oni čisto po naključbi svojo podobo, oni so brezlični, kakor so namreč ravno razbiti bili; eden je rogljast in špičast, kak drugi je malo bolj gladek, ker ga je voda v strugi ogladila. Glejte pa 6. kos, ta je drugačne podobe! On je videti, kakor bi bil nalašč zbrušen na ploske in vogle, a to ni tako. Ta kamen je že tako ustvarjen. Da se tega prepričate, hočem ga razbiti. Razletel se je na manjše kosce, a vsak kosce ima zopet isto podobo, isto lice: 8 voglov, 12 strani. Tako podobo imam tukaj s papirja in vam jo lahko tudi na tablo narišem. Ti podobi se pravi romb ali romboeder. Včasih ima ta kamen tudi šestostrano prizmo, kakor jo tu vidite, in kakoršno narišem. Vsak kamen, ki je iz takih pravilnih kosov (podob) sestavljen, stoječih tudi posamez, mu rečemo, da je zledenel ali da je kristalast. N. Kakor pa ima prvih 5 kosov brezlično podobo, tako se tudi nepravilno, t. j. neravno, rogljasto koljejo, če jih razdrobimo. Kamenje brezlične podobe je tudi brezlične sestave ali zloženosti, je gručavo. N. One pa, ki se pravilno, enolično razdeljujejo tudi v male kosce, imenovali bomo ledene ali kristalaste rude. N. Kakšnega lica in sestave je 1. 2. 3. 4. 5. kamen? N. (. . . ima je brezličnega lica in so gručave). In kak je 6. kos? N. Šesti kos je ledit ali kristalast. V kateri podobi ta kamen ledeni? N. . . kristalizuje v romboedrih in v šestostranih prizmah,

II. Znotranji zlog ali sklad. (*Struktur, Gefüge*)

Če si vsak kos bliže ogledamo, zapazimo takoj, da ni iz enega kosa sestavljen, ampak da obstoji iz mnogo mnogo delcev, ki se eno drugega tišči in med sabo veže. Način, kako se delci eden drugega deržijo in med sabo vežejo, ter kako so sestavljeni, imenujemo notranji zlog ali sklad rude. Ta temnosivi kamen (1.) bomo imenovali *navadni apnik*, to besedo tudi zapišem pod kamen, da ga ne boste pozabili. On je sestavljen brezlično iz drobnozernatih koscev, prevlečen z mnogimi črtami, ali žilami. Zlog apnika je debelozernat in žilast N. — To vidimo tudi pri *brodnem apniku* (se beseda podpiše). Ravno takega zloga je tudi debelozernati apnik, a brez žil (se ime podpiše). Kakšnega zloga je navadni apnik, brodni apnik in debelozernati apnik? N. Navadni apnik, brodni kamen in debelozernati apnik je zernatega sklada; prva z žilami, a zadnji brez žil. Tu imam drug apnik, bel kakor sladkor. Nja zlog je veliko finejši od prvih. Na njem razločimo le še komaj predrobno zerno od zerna. Tak zlog ali sklad bomo imenovali *predrobnozernati*. Kakega zloga je ta apnik (4.)? N . . . je predrobnozernatega zloga. Apnik, predrobnozernatega zloga imenujemo tudi *marmor*. (se podpiše). Kaj je to? N. Kakega zloga je marmor? N. Marmor pa je dostikrat tudi žilast kakor navadni apnik. N. — Še en kamen imamo. (5.) Če njegov zlog opazujemo, ne vidimo na njem zern, ampak je, kakor bi stekel, zledenel. Na tem kamenu opazujemo včasih lepe rasti, kakor n. p. na lesu. Ta kamen se imenuje *kapnik* (besedo podpišem). Kakšen zlog ima kapnik? N. Kapnik je steklenega zloga. Dalje še vidite en kamen, kristalovni apnenec. 6.) Na tem tudi ne vidimo zloga, je kakor stekel. A ker ima svojo pravilno podobo, rekli mu bomo, da je kristalovan, leden apnenec. (Zapišem: kristalovan apnenec) N. To je kristalovan apnenec. Ta se po svojem zlogu čisto loči od poprejšnjih; ker kakor so se nam vsi prejšnji kazali združeni brez kakega reda in pravilne podobe, vidimo pri tem nekako pravilnost v podobi, kakor tudi v sestavi, ako ravno delcev ne moremo opazovati. Ker pa so kristalovani, se vendar ločujejo zmirom tako, da nam kažejo v malih kosih tudi isto podobo. Tako zveznost ali skupnost imenujemo kristalovano in en del kristal ali ledec. N. Kristalovan apnenec je ledenega sklada. Ponava: kako *podoba* in *sklad* ima navadni apnik in brodni kamen? N. Navadni apnik kakor tudi brodnik ima brezlično podobo in je žilav. Debelozernati apnik? N. Debelozernati apnik je tudi brezlično zložen, debelozernat in brez žil. Marmor? N. Marmor je brezlično zložen, predrobnozernat in ima žile ali jih pa nima. Kapnik? N. Kapnik je tudi brezlično zložen, a kristalovan. Kristalovan apnenec? N. Kristalni apnenec je kristalovan, ledit, v pravih podobah, katerih delov ne vidimo, a se pravilno delijo.

(Dalje prih.)

O pravilnem izgovorjanji v narodni šoli.

Franjo Gabršek.

I.

Vsak organizem je navezan na določene prirodne zakone. Njih upljiv ga predrugačuje, spreminja ter stvarja iz njegovih tvarin nove oblike. Jezik je zmed vseh organizmov najbolj živa stvar, torej upljiva na njega priroda v tem veči meri. To lahko zapazimo vsak dan. Slovenski jezik sicer ni zelo razširjen, vendar se pojavlja v njem precejšnja razlika v izgovorjanji. Že skoraj vsak okraj ima nekaj posebnega v govoru, kar ga loči od drugega.*) Se ve, da ta razlika ni še tolika, da bi mogli govoriti o narečji, vendar je vredna opazovanja, sosebno učiteljevega. Čem dalje pa gremo, tem večja razlika v jeziku se nam kaže. V tem oziru zamoremo govoriti o podnarečjih slovenščine. Narečja se nahajajo v vsakem narodu, v tem bolje, v onem manje razvita. Čem večji je narod, tem bolj je podveržen razkosavanju jezikove celote. Da to ni narodu na korist, ve vsak. A narečja morajo biti, ker so uprav prirodni pojav mišljenja posameznih delov kacega naroda. Vsak okraj, vsaka dežela ima svoje potrebe, svoje mišljenje, na vsakega upljiva priroda z družimi silami. Tem potrebam svoj jezik prilagoditi je popolnem naravno, ker le tako zamore narod svojo posebnost, svojo individualnost izraziti. V tem primeru ne bi se moglo govoriti o občnem književnem jeziku, ako ne bi bil vzrastel iz narodnih potreb, iz zavesti narodne celokupnosti in iz literarnih proizvodov celega naroda. Zato pa tudi vidimo, da je književni jezik nekaj vzvišenega, plemenitega, kar nas navdaja z občudovanjem in spoštovanjem do literarnih proizvodov. Zató pa se trudimo, da bi ga povzdignili na kolikor moči visoko stopinjo popolnosti in doveršenosti. Zató pa je prva dolžnost narodnemu učitelju, odločiti mu v svoji šoli prvo, jedino in nepremeljivo mesto nad vsakim narečjem.

Mi Slovenci nimamo pravih dijalektičnih literatov kakor drugi narodi. To je na jedni strani le na korist, na drugi pa zopet na škodo narodu, ker mnogo pravih, lepih in jedernatih izrazov bi se nam na ta način ohranilo. Kar so posamezniki prejšnjih dób pisali, postalo je dan danes več ali manje last celega naroda, ako ne v narečjih, vsaj v knjigi. In dan danes pač ne misli nikdo več pisati v tem ali onem narečji, izvzemši nekoliko oblik, katere pa zopet na to merijo, da bi jih vsi Slovenci sprejeli.

Piše se torej književni jezik; pa ta je nem; oživi še le v govoru. Pisana beseda je navezana na določene slovniške oblike, katere ostanejo neme; govor pa je živa beseda, pravi izraz tega, kar zapisana beseda znači. Pisano besedo si le mislimo, v duhu predstavljamo, izgovorjeno pa tudi občutimo, razumevamo. Neizogiben nam je pisani jezik; kaj bi pač bili brez njega! A važnejša je živa, govorjena beseda, ker le ona je kri od mesa.

Iz tega bi torej sklepali, da je govor nepremeljiv odsev zapisane besede, ker, kakor zapisana in izgovorjena misel neobhodno druga drugo zastopa-

*) O tem je spisal temeljito razpravo g. prof. Žolgar v programu Kranjske gimnazije leta 1872.

te in v svoji celoti nadomestujete, isto tako bi morala zapisana in izgovorjena beseda iz celote prehajati v celoto ter, ako hočemo, da se pri prenosu iz papirja na jezik ne poizgubi misel pisateljeva, morala bi se v govoru isto tako glasiti, kakor jo je pisatelj zapisal. A temu ni povsod tako. Uzroki so različni. Večinoma so iskati v nagibanji k narečju, ker vsak le prerad književni jezik po svoje prikroji in se tega kaj težko odvadi, bodisi da je prelen v občevanji, ali pa da mu manjka vednosti o blagoglasnem govorjenju. Res je, vsak zna govoriti, ker nam je govor pač prirojen, pa malo jih je, ki bi govorili jasno, razločno in izrazito. Še celo tam, kjer bi najpreje pravega književnega jezika pričakovali, v zborih, v javnih govorih, po šolah, zanemarja se pravilno izgovarjanje slovenščine vse preveč. Temu v okom priti se že dokaj časa trudimo, in v resnici se je že precej izkoreninilo tisto „po domače zavijanje“, kar preveč pospešuje narečje in že iz prve besede se dá izpoznati, pod katerim solncem se je govornik rodil.

Kakor prirodni dar, kakor organizem, dolžnost nam je jezik gojiti, negovati, pestovati, čistiti peg in marog ter ga izobraževati ne le v pisavi, marveč tudi v govoru.

V teku časa se jezik zelo spremeni, bodisi da postane gibčnejši in izrazitejši, ali da privzame novih besed. Pa tudi lepglasje se poizgubi, okrši. Ako velja to že o pisavi, tem bolje se to godi v govoru, katerega podpira še neka malomarnost in misel, čemu bi se trudil blagodneče govoriti, vsaj zadostuje, da me le razumejo. Samoglasniki oslabé ali pa se nerazločno izgovarjajo ter drug v drugem ondi pretaplajo, kjer književni jezik tega ne dopušča. Končnice otemne ali celo izginejo, akoravno bi se po etimologiji če ne polnoglasno, vsaj slišljivo morale izgovarjati. Celoglasniki izgube svoje književno veljavo ter ali izpadajo, ali se v sorodno pretaplajo, ali pa se ne izgovarjajo zadosti ostro. Temu pojemanju blagoglasja v okom priti je težavno, dá, tudi nevarno, ker kar se je že ukoreninilo ter postalo meso, tega ne sme pojedinec iztrebiti ali z novim nadomestiti, ako si noče na glavo nakopati srda fonetikarjev in celo nekaterih etimologov. A to pojemanje blagoglasja vsaj po nekoliko ovirati je mogoče, in to pred vsem v narodni šoli. K temu pa treba mnogih vaj, telesnih in duševnih, učiteljevih in učencevih.

Glavna težnja vsega našega delovanja mora meriti na to, da se zedinijo sorodni življi, da vsi jednako književno govorimo, kajti narodi brez jednega izgovarjanja književnega jezika ločijo se še bolj v posamezne dele, kot to že po narečjih ločeni; na zadnje bi se razdelila jezikova celota v atome, katerim ni več obstanka. Akoravno mi Slovenci nismo velik narod, vendar ni ta nevarnost nič manjša. V tem oziru se slovenščini in v obče slovanskim jezikom ne da primerjati nobeden drug jezik. Slovenščina se je drugače razvijala in se še razvija, kot drugi jeziki. Res vidimo, da je angleški književni in občevalni jezik v celoto zlit, če ravno pisava sama ob sebi nikakor ne ustreza izgovarjanju. To izgovarjanje je prešlo v cel narod, tako da se more reči, Angleži imajo le jeden jezik. Nasprotno pa se je pri Francozih in družih Romanih, zlasti pa pri Nemcih poleg učenjaškega jezika tudi narodni govor

zelo razvil, kar cepi jezik na dve veji. Taka je tudi sè slovenščino; zato pa nam ne preostaje družega, nega književni jezik tako govoriti, kakor se piše.

Književni jezik se ne spreminja mnogo, nasprotno pa je glas v narečjih v vedni premeni. Ako bi torej ne imeli določenega izgovarjanja književnega jezika, ločil bi se narodni govor s časom še bolj, nego je že. Z občnim izgovarjanjem književnega jezika pa mu stavimo nekak jez, črez katerega mu ni mogoče iti. Kar bode jezikoznanstvo v književnem jeziku na boljše predrugačilo, sprejeli bodemo tudi v govor, ker lepemu izgovarjanju privajena usta se leliko prilagodé pravilni pisavi.

Slovenščina se je razvila večinoma na podlagi etimologike; pravilno izgovarjanje pa izvira poleg vse fonetike le iz etimologike. Torej velja v obče pravilo: govori, kakor pišeš. A to se ne godi vedno. Pravi se, v tem ali onem kraju tako govore. Pa to, kakor rečeno, nima znanstvene vrednosti. In ko bi jo tudi imelo, ne bi se moglo v tem primeru v poštev jemati.

(Dalje prih.)

Slovniška obravnava v ljudski šoli.

Spisuje V. J a r e.

(Dalje.)

Kdaj stavimo pretekli čas?

V preteklem času v tvorni (djavni) dobi (obliki) se glagol sprega tako:

Ednina:

Dvojina:

Množina:

1.	{ jaz sem delal jaz sem delala jaz sem delalo	midva sva delala medve sve delali	1.	{ mi smo delali me smo delale
2.	{ ti si delal ti si delala ti si delalo	vidva sta delala vedve ste delali	2.	{ vi ste delali ve ste delale
3.	{ on je delal ona je delala ono je delalo	onadva sta delala onedve ste delali.	3.	{ oni so delali one so delale

145. Spregajte glagole mešati, terpinčiti, odpustiti, obrezovati, prati, greti, klati, nameriti, a) v sedanjem, b) v prihodnjem, c) v preteklem času!

146. Sledeče stavke stavite v pretekli čas!

Drevo cvete. Stola sta nova. Ura bije. Vode se stekajo. Plevici plevete. Krovca pokrivata. Sveče goré. Kosa žvižgata. Zvon se ubije. Dežuje. Oblaki se vlečejo. Zjasni se. Zvezde migljajo. Vse počiva. Dani se. Morje je mirno. Barki plavate. Nevarnost mine. Pevci zapojó. Nebo je jasno. Miha je sirota. Božidar je učitelj. Žličarka je ptica. Jagnjička sta poskočna. Jabelka zoré.

127. Prejšnjo nalogo povejte nikavno a) v sedanjem, b) v prihodnjem, c) v preteklem času!

148. Spremenite 146. nalogo v prašavne stavke a) v sedanjem, b) v prihodnjem, c) v preteklem času!

149. Poiščite iz berila št. — str. — vse glagole ter povejte osebo, število in čas.

150. Zapišite 78. nalogo v preteklem času!

151. Zapišite 81. nalogo v preteklem času!

152. Povejte 84. in 85. nalogo v preteklem času!

153. Stavite 109. nalogo v pretekli čas!

154. Poiščite v berilo str. — št. čisto gole stavke (samo osebek in dopovedek pri vsakem stavku, ter jih potem zapišite a) terdivno, b) nikavno, c) prašavno v tistem času, kakor so tam!

Stopnjevanje pridevnikov.

Davorin, Milan in Šimon so si bratje, Davorin je star 18 let, Milan je star 21 let, in Šimon je star 23 let.

Vsi trije so stari (vsi imajo to lastnost, da so nekaj stari); a vendar niso vsi enako stari. Če bi jih primerjali v starosti, bi rekli: Davorin je star, Milan je starši, Šimon je najstarši, (ali pa star, starji, najstarji).

Če bi to od žensk povedati hoteli, bi pa rekli: ena je stara, druga je starša, tretja je najstarša (ali pa stara, starja, najstarja, tudi stara, starejša, najstarejša.)

Za srednji spol bi se pa reklo: staro, starše, najstarše (ali staro, starje, najstarje, ali pa tudi staro, starejše, najstarejše.) Kadar pridevnik v taki meri naznanja lastnosti, pravimo, da je stopnjevan. Pridevnik se stopnjuje, ima tri stopnje.

Pridevnik stoji v prvi stopnji, ako lastnost samo imenuje, ali če se naznanja, da ima kaka reč lastnost ravno v tej meri, kakor kaka druga. N. pr. star, čern; jaz sem ravno toliko star, kakor ti; vran je čern kakor kert.

155. Poiščite primernih pridevnikov v sledečih stavkih in jih stavite mesto riže v prvi stopnji!

Hrib je — kakor gora. Lica so — kakor kri. Vola sta — kakor konj. Dimnikarji so — ko zamorci. On je — kot sveča. Nekteri človek je — ko volk. Voda je — ko ribje oko in — ko led. Tvoja ruta je — kakor metulj. Peter je — ko riba. Perstana sta — ko luč. Bolnik je — ko zid. Urša je — kakor lisica. Dete je — kakor angelj.

156. Spolnite v naslednji nalogi riže s primernimi samostavniki!

Bel kakor —. Rudeč ko —. Ta pijača je grenka ko —. Hruška je sladka kot —. On je suh ko —. Ženica je priliznjena kakor —. Vino je čisto ko —. Nit je tenka kot —. Sosed je bogat kakor —. Jabelko je okroglo ko —. Dekleta so pridna kakor —. Noža sta terda ko —. Jože je boječ kakor —. Juha je vroča kot —.

(Dalje sledi.)

Dopisi.

Celje. Dragi Popotnik, prebiraje slovenske časnike in knjige sem naletel na marsikaj, česar pri Tebi ne najdem. Kar me posebno v oči bode, to Ti denem v torbico na dalno pot, da zvedô tudi Tvoji prijatelji, koje obiskuješ,

kar je prav in kar ni prav, kedar pišejo kako pismo ali pa celo za kako slovensko knjigo ali časnik. Glej, to le sem bral černo na belem: Po celej slovenskeji zemlji se uže dolgo na slovstvenemu polji z stanovitnem trudom delu u spodbujo našejnade polnej mladini. Duševne moči zdramile so se in pri vspešnem delu za blagor domovine naše tako okrepile, da smemo se nadejati u bodočnosti veselih dnij. — Na misli se v teh stavkih ne oziram, kajti bolj ko je kak človek nadarjen in izurjen, lepše zna misliti, pač pa se spotikam na posameznih oblikah. Če prebiram Slomškove in drugih starejih pisateljev knjige, tako ne najdem v dajavniku in mestniku jednine pri pridevnikih za ženski spol zastarelega ej, koji je bil v 9. stoletji v pisavi kot sklonilo določnih pridevnikov navaden in se je še do današnjega dne v nekterih samotnih krajih na Kranjskem med ljudstvom ohranil. Bolj ko je še kako ljudstvo neomikano, bolj se derži starih šeg in starega jezika, kakor Prešern o rovtarskih Atenah misli. Jezikovni glasovi se v teku časa spreminjajo, kakor nam spričujejo jeziki omikanih narodov, tedaj se godi to tudi pri slovenskem jeziku. Kdor pa meni, da mora pri ej ostati, ker je staroslovensko sklonilo, bi moral saj dosleden biti in vsak staroslovenski ej na pravem mestu rabiti ter se še drugih, zastarelih oblik posluževati. Odkar pa ne delamo več razločka med določno in nedoločno obliko pridevnikov, kakor jo še Hrovatje imajo, je pa bolje tudi pri ženskih pridevnikih v dajavniku in mestniku jednine pri eni obliki ostati, kakor so jo edino rabili vsi naši pisatelji od Trubarja do najnovejših časov, stara se pa naj kot starina smatra in posameznim prijateljem starin kot stara novina v premišljevanje in daljno jamo prepusti. Napredka to ravno ne bo oviralo, kajti glasovne razlike nahaporobo tudi v s'arem času pri posameznih narečjih omikanih Gerkov.

Besedo v ž e, zdaj tudi u ž e so res rabili pisatelji na Kranjskem n. pr. Japelj apostoljsko djanje 27. pogl. 9. versta in se znabiti še kje tudi zdaj tako govori, ali k čemu več glasov kakor so jih dobri pisatelji rabili in katerih večina ljudstva ne govori? Tedaj ž e zadostuje, kakor hitro vem, kaj beseda pomeni. Ko bi v ali u pri ž e pomen predružačil, tedaj bi morali pa u ž e ali v ž e pisati. Pa odkod zopet ta nepotrební razloček med u ž e in v ž e?

Na slovstvenemu polji z stanovitnem trudom. Tukaj imamo mestnik jednine od pridevnika za srednji spol na e m u in druževnik na e m. Dokler se pisatelji še niso zavedali pravil na podlagi staroslovenščine, so res pisali povoljno in nedosledno. Odkar pa vemo, kako je bilo v starem času in po katerih zakonih so se glasovi spreminjali, ne moremo drugače kakor da pišemo pridevnike za možki in srednji spol jednine v mestniku na e m in druživaiku na i m. Tudi z kot predlog z rodivnikom in druživnikom se le pred samoglasniki in mehкими soglasniki nahaja, pred vsakim terdim soglasnikom (t, p, h, k, c, č, s, š,) se pa v s spremeni. Zavoljo ležega izgovarjanja se mu v tem slučaju rad dodaja polglasni è sosebno pred terdimi sikavci in šumevci. Tedaj se stanovitnim trudom, s tvojim bratom, z malo sestrom itd. Le pred n j prehaja včasí z v ž. n. pr. Hlapec vozi ž njive pšnico.

Duševne moči zdramile so se . . . da smemo se nadejati . . . Tukaj se besede napčno razpostavljajo. Moralo bi biti: Duševne moči so se zdramile . . . da se smemo nadjati. Kajti celi sedanjik in zastareli bi od pomožnika biti kakor tudi krajše oblike od osebnih zaimkov v dajavniku in toživniku jednine in sedanjik od čem z besedico li so breznaglasnice in se stavijo vsikdar za prvo besedo s polnim pomenom ter se na njo naslanjajo z ozirom na glas kakor v gerščini. Kedaj se piše u, kedaj v pred soglasniki, to odločuje blagoglasje. Če se v lahko gladko izgovori, se pusti, če pa ne, se v u spremeni, sosebnost pa pred v in pred večimi soglasniki n. pr. uvod, u vodi, upljiv. Toliko za danes, drugikrat kaj družega. Zdravstvuj!

(Št. Juri pri Rogatci) 28 aprila. 24. t. m. se je otvorila pri nas nova šola, kar se je že 10 let nameravalo. Ob 9. se je zbrala šolska mladež v šolskem poslopju, od koder jo je učitelj K. in krajni šolski svet spremljal v št. jurijsko cerkev k božji službi. Med potjo je svirala godba. Preden se je začela slovesnost v cerkvi, počastila sta nas dva imenitna gosta iz Ptuja: gg. pl. Premerstein, c. kr. glavar in Ranner, c. kr. okr. š. nadzornik, akoravno je bilo vreme neugodno. Pred, med in po tej slovesnosti so na bližnjem griču možnarji pokali, ter naznanjali okolici, da je pri št. Jurji neka posebna slovesnost. Po končani službi božji se je vrnila mladež z godbo v šolo, pred katero ste vihrali dve zastavi. Za šolsko mladino in učiteljem so še prišli: veleč. gg. glavar, dekan rogački, okr. nadzornik, nekaj učiteljev in mnogo starišev. V šoli je g. glavar o važnosti šole govoril ter spodbujal stariše, naj svoje otroke marljivo v šolo pošiljajo. Konečno pa se obrne k preč. g. dekanu C. s prošnjo, rekoč: „Vsako delo, od katerega se pričakuje dober vspeh, se mora začeti z Bogom, zatorej blagovolite blagosloviti to poslopje!“ Po blagoslovu tudi g. dekan nagovori navzoče ter mladino opominja k pridnosti, vbogljivosti i. t. d. Nato se je oglasil g. nadzornik Ranner ter se svojim jedernatim govorom prvič otrokom, potem starišem in koncem učitelju dolžnosti narisal, koje naj bi vsak na tanko spolnjeval. Vsi so bili ginjenega serca. Okoli 1 ure popoldne so se gostje in šolska mladina razšli.

A. Klanjšček.

Novice in druge stvari.

(Vmerl) je 3. maja t. l. v Ljubljani g. J. Jurčič, slavnoznanstveni slovenski pisatelj in glavni urednik „Slovenskega Naroda“. Slovesni pogreb za slovensko slovstvo prerano vmerlega, marljivega rodoljuba se je veršil v četrtek 5. maja. Blag mu spomin!

(Knjige za vboge učence.) C. kr. zaloga šol. knjig je za leto 188 $\frac{1}{2}$, štajarskim ljudskim šolam podarila knjig za 8681 gl. 63 kr. Od tega pride na Celje (mesto) 26.05 gl., Celje (okolico) 246.01 gl., Maribor (mesto) 89.87 gl., Maribor (vadniška šola) 25.235 gl. Maribor (okolica) 342.865 gl., Kozje 169.26 gl., Vransko 72.64 gl., Ormuž 138.42 gl., Konjice 181.09 gl., Št. Lenart 123.42 gl., Sevnica 82.145 gl., Ljutomer 93.915 gl., Marenberg 130.31 gl., Cmurek 204.32 gl., Šmarje 158.16 gl., Gornjigrad 104.09 gl., Gornja Radgona 95.51 gl., Ptuj 439.42 gl., Brežice 167.785 gl., Rogatec 111.315 gl., Šoštanj 87.97 gl., Laško 127.815 gl., Slov. Bistrica 131.86 gl., Slovenjgradec 66.88 gl.

Razdelitev šol po zadnjem povišanji ali znižanji plačilnih redov.

(Konec).

Del dežele.	Šolski okraj.	I. pl. r.	II. pl. r.	III. pl. r.	IV. pl. r.	Skupno šte- vilo šol.
S p o d n j i Š t a j a r.	Brežice	—	—	1	9	10
	Celje (mesto)	1	1	—	—	2
	Celje (okolica)	—	1	9	8	18
	Gornji grad	—	—	9	2	11
	Gornje Radgona	—	—	1	4	5
	Konjice	—	—	1	13	14
	Kozje	—	—	3	11	14
	Laško	—	1	11	—	12
	Ljutomer	—	1	1	4	6
	Marenberg	—	—	11	2	13
	Maribor (mesto)	2	1	—	—	3
	Maribor (okolica)	—	1	4	23	28
	Ormuž	—	—	1	9	10
	Ptuj	—	1	5	20	26
	Rogatec	—	—	2	4	6
	Sevnica	—	—	4	1	5
	Slov. Bistrica	—	1	—	10	11
	Slovenjgradec	—	1	3	3	7
	Št. Lenart	—	—	2	5	7
Šmarje	—	—	1	10	11	
Šoštanj	—	—	3	4	7	
Vransko	—	—	1	4	5	
	Skupaj	3	9	73	156	231
S r e d n j i Š t a j a r.	Arnfels	—	—	3	6	9
	Birkfeld	—	—	12	6	18
	Deutsch-Landsb.	—	1	9	4	14
	Eibiswald	—	—	5	3	8
	Fehring	—	—	1	5	6
	Feldbach	—	1	2	10	13
	Friedberg	—	—	2	7	9
	Frohleiten	—	1	12	3	16
	Fürstenfeld	—	1	2	9	12
	Gleisdorf	—	—	2	12	14
	Gradec (mesto)	17	—	—	—	17
	Gradec (okolica)	—	1	16	22	39
	Hartberg	—	1	3	18	22

Del dežele.	Šolski okraj.	I. pl. r.	II. pl. r.	III. pl. r.	IV. pl. r.	Skupno šte- vilo šol.
Srednji Štajarsk.	Kirchbach	—	—	1	5	6
	Lipnica	—	—	2	15	17
	Cmurek	—	—	2	12	14
	Pöllau	—	—	3	7	10
	Radgona	—	—	1	6	7
	Stainz	—	—	5	7	12
	Voitsberg	—	2	15	2	19
	Vorau	—	—	5	—	5
	Weiz	—	2	12	3	17
	Wildon	—	—	4	8	12
	Skupaj	17	10	119	170	316
Zgornji Štajarsk.	Aflenz	—	1	3	3	7
	Aussee	1	2	2	—	5
	Bruck	1	2	11	—	14
	Eisenerz	1	3	—	—	4
	St. Gallen	—	1	6	—	7
	Gröbming	—	1	6	—	7
	Irdning	—	1	11	—	12
	Judenburg	1	5	9	—	15
	Kindberg	—	4	4	—	8
	Knittelfeld	1	—	13	—	14
	Leoben	1	10	6	—	17
	Liezen	1	1	5	—	7
	Maria Zell	2	5	1	—	8
	Mautern	—	1	4	—	5
	Murau	—	1	11	—	12
	Mürzzuschlag	2	5	—	—	7
	Neumarkt	—	1	13	—	14
	Obdach	—	1	3	—	4
	Oberwölz	—	1	6	—	7
	Oberzeiring	—	1	6	—	7
Rottenmann	—	2	8	—	10	
Schladming	—	1	4	—	5	
	Skupaj	11	50	132	3	196
V celi deželi je toraj šol v		31	69	324	319	743

Po šematizmih ljudskih šol Štajarske od 1879. in 1881. l. sestavil

Tone Brezovnik.

Založnik M. Žolgar, urednik J. Lopan, tiskar Jan. Rakuš v Celji.